

**Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
ім. Г.С. Сковороди**

Муромцева Ю.І., Лоцман П.І., Некос С.В.

**Методичні рекомендації
до курсу “ Економічна та соціальна географія України”
для студентів спеціальностей
014 Середня освіта. Географія всіх форм навчання**

Харків – 2021

УДК:911.3

Укладачі: Муромцева Ю.І., доцент, кандидат економічних наук, доцент кафедри суспільно-економічних дисциплін і географії Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди

Лоцман П.І. – кандидат географічних наук, доцент кафедри суспільно-економічних дисциплін і географії Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди

Некос С.В. - кандидат географічних наук, доцент кафедри суспільно-економічних дисциплін і географії Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди

Рецензенти:

Бірюков О.В. – кандидат географічних наук, доцент, викладач вищої категорії, директор Харківського природоохоронного фахового коледжу Одеського екологічного університету

Зеленько О.О. - кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри суспільно-економічних дисциплін і географії ХНПУ імені Г.С. Сковороди;

Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

Протокол № від

Видано за рахунок укладачів

Муромцева Ю.І., Лоцман П.І., Некос С.В.

Методичні рекомендації до курсу “ Економічна та соціальна географія України ” для студентів спеціальності 014 Середня освіта. Географія всіх форм навчання. Методичні рекомендації.- Харків, ХНПУ ім. Г.С. Сковороди.- 2021. – 42 с.

© Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С.Сковороди
© Муромцева Ю.І., Лоцман П.І., Некос С.В.

Анотація.

Методичні рекомендації з курсу “Економічна та соціальна географія України” для студентів всіх форм навчання призначені для студентів, що навчаються за спеціальністю 014.07 Середня освіта. Географія. Методичні рекомендації є складовою навчально-методичного комплексу для курсу «Економічна та соціальна географія України», однієї з провідних дисциплін у професійній і практичній підготовці бакалаврів спеціальності 014 Середня освіта. Географія. У методичних рекомендаціях висвітлено основні теми курсу, завдання до практичних і семінарських занять, питання та завдання для самостійної роботи, джерела для вивчення курсу.

ЗМІСТ

1. Пояснювальна записка	4
2. Зміст навчальної дисципліни за модулями та темами	7
3. Структура навчальної дисципліни	12
4. Методичні рекомендації до проведення семінарських і практичних занять.	14
5. Засоби діагностики успішності навчання	25
6. Самостійна робота	27
7. Форма підсумкового контролю успішності навчання	28
8. Інформаційні джерела для вивчення дисципліни	29
9. Словник термінів, категорій та понять	32
Додаток 1	37
Додаток 2	38
Додаток 3	41
Додаток 4	41

1. Пояснювальна записка

Призначення навчальної дисципліни. Навчальна обов'язкова дисципліна «Економічна та соціальна географія України» є важливою навчальною дисципліною в комплексі природничої та суспільно-економічної підготовки здобувачів за напрямом підготовки «Середня освіта. Географія». Курс спрямований на глибоке та всебічне ознайомлення студентів з особливостями державної території і кордонів України, суспільно-географічними параметрами адміністративно-територіального устрою держави, демогеографічною та етногеографічною ситуацією в державі, розміщенням населення, галузевою та територіальною структурою господарства України. Значна увага приділяється формуванню в студентів-географів цілісної системи знань щодо сучасної економіко-географічної ситуації та України та аналізу тенденцій її розвитку. Розглядаються районні соціально-економічні відмінності та проблеми збалансованого регіонального розвитку.

Мета вивчення навчальної дисципліни: вивчення курсу повинно сформувати: знання про економіко-географічне положення України, природно-ресурсний потенціал розвитку її господарства і життєдіяльності населення, сучасні проблеми і перспективи народонаселення, розвиток та розміщення провідних галузей та міжгалузевих комплексів, а також великих її регіонів, міжнародні зв'язки України та її місце у світі.

Завдання вивчення навчальної дисципліни: формування практичних навичок дослідження та аналізу стану соціально-економічного розвитку галузей та окремих територій України, визначення перспектив розвитку; давати оцінку економіко-географічного, геополітичного, просторово-транспортного положення України; визначати особливості природно-ресурсного, трудового потенціалу України; галузеву структуру господарства України; закономірності розміщення територіальної організації виробничих сил України та її окремих регіонів, вміти визначати основні проблеми; характеризувати територіальну структуру господарства України; знати основні форми зовнішньоекономічних зв'язків України.

У результаті вивчення навчальної дисципліни відповідно до освітньої програми формуються **програмні компетентності:**

ІК Здатність розв'язувати прикладні задачі та практичні проблеми під час професійної діяльності у галузі освіти, що передбачає застосування теорій та методів предметної області.

ЗК 1. Знання й розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК 2. Здатність діяти на засадах етичних міркувань (мотивів).

ЗК 5. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 6. Здатність застосовувати набуті знання в практичних ситуаціях.

ЗК 7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 8. Здатність грамотно спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК 10. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.

ФК 1. Здатність демонструвати знання про структуру географії, предмет її дослідження, місце і зв'язки в системі наук, етапи історії розвитку, закономірності географічної оболонки Землі, суспільно-географічні процеси, антропогенний вплив на навколишнє середовище.

ФК 2. Здатність застосовувати базові знання з природничих та суспільних наук у навчанні та професійній діяльності при вивченні Землі, геосфер, материків і океанів, природи, населення і господарства України та всього світу, природних і суспільних територіальних комплексів.

ФК 3. Здатність використовувати поняття, концепції, парадигми, теорії географії для характеристики географічних явищ і процесів на різних просторових рівнях (глобальному, регіональному, в межах України, локальному).

ФК 4. Здатність належно використовувати географічну термінологію, ефективно і вільно передавати географічні ідеї, принципи і теорії письмовими, усними та візуальними засобами.

ФК 5. Здатність орієнтуватися у світовому й національному географічному освітньо-науковому просторі в контексті необхідності постійного розширення і актуалізації географічних знань для підвищення професійної майстерності.

ФК 9. Здатність до комплексного планування, організації та здійснення навчальних проектів, підготовки аналітичної звітної документації та презентацій.

ФК 11. Здатність до пошуку джерел географічної інформації та її наукового опрацювання і використання, зокрема, порівняння, аналізу і представлення на основі географічних методів і підходів, у тому числі інформаційних технологій.

ФК 14. Здатність пояснювати закономірності територіальної організації суспільного виробництва, просторових процесів та форм організації життя людей у світі, його регіонах та країнах.

ФК 15. Здатність усвідомлювати сутність взаємозв'язків між природним середовищем та людиною, розуміти та пояснювати стратегію сталого розвитку людства.

ФК 16. Здатність встановлювати роль і місце України у сучасному світі в контексті географічних чинників її розвитку, аналізувати і пояснювати особливості геопросторової організації природи, населення і господарства України.

ФК 17. Здатність реалізовувати краєзнавчий підхід на уроках географії, у позакласній та позашкільній діяльності.

Передумови вивчення дисципліни

Для якісного освоєння курсу студенти мають набути знання з попередніх курсів – «Екологія», «Вступ до спеціальності», «Методи наукових досліджень», «Статистичні методи в географії», «Історична географія», «Фізична географія України», «Україна: історія і сучасні реалії», «Основи економічної теорії».

У свою чергу знання соціально-економічної географії України є передумовою вивчення курсів «Географія населення», «Методика викладання географії», «Соціально-економічна географія зарубіжних країн», «Географія світового господарства» та ін.

Результати навчання за дисципліною

У результаті опанування змісту навчальної дисципліни здобувачі мають досягнути таких **програмних результатів навчання**:

ПРН 1. Здобувач знає та розуміє основні концепції, парадигми, теорії та загальну структуру географічної науки, предмет її дослідження, місце і зв'язки в системі наук, етапи історії розвитку географії.

ПРН 2. Знає географічну термінологію та номенклатуру.

ПРН 3. Описує основні механізми функціонування природних і суспільних територіальних комплексів, окремих її компонентів, класифікує зв'язки і залежності між компонентами, знає причини, перебіг і наслідки процесів, що відбуваються в них.

ПРН 5. Пояснює зміни, які відбуваються у географічному середовищі під впливом природних і антропогенних чинників, формулює наслідки і детермінанти в контексті концепції сталого розвитку людства.

ПРН 6. Знає та використовує сучасні теоретичні та практичні основи методики навчання географії в загальноосвітній школі.

ПРН 7. Здатний ефективно застосувати професійні знання в практичній педагогічній діяльності при вирішенні навчальних, виховних та науково-методичних завдань в урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів, конкретних психолого-педагогічних ситуацій.

ПРН 9. Застосовує базовий поняттєвий, термінологічний, концептуальний апарат географії, її теоретичні й емпіричні досягнення на рівні, що дозволяє інтерпретувати природно - та суспільно-географічні явища і процеси, пов'язувати та порівнювати різні погляди на проблемні питання сучасної географії.

ПРН 10. Вибирає і застосовує основні методики та інструменти, які є типовими для різних галузей географії, виконує стандартні виміри і спостереження основних параметрів географічного середовища, необхідні для формування предметних компетентностей з географії в закладах загальної середньої освіти.

ПРН 12. Орієнтується у історичному минулому та сучасних реаліях політичного, соціального та економічного життя України.

ПРН 13. Володіє основами професійної культури при підготовці та редагуванні текстів державною мовою зі спеціальності.

ПРН 15. Здійснює відбір, аналіз, представлення і поширення географічної інформації, використовуючи різноманітні письмові, усні та візуальні засоби, картографічні методи (в тому числі – за допомогою інформаційних технологій).

ПРН 16. Формує в учнів уміння користуватися географічною та картографічною мовою в навчальному процесі, застосовувати алгоритми користування картографічною продукцією при характеристиці окремих географічних об'єктів і територій.

ПРН 18. Уміє самостійно вести польові природознавчі, фізико-географічні й суспільно-географічні дослідження, необхідні для організації практичних занять з географії в школі та для позашкільної краєзнавчої і природоохоронної роботи.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться ____ 5 ____ кредитів ЄКТС ____ 150 ____ годин.

2. Зміст навчальної дисципліни за модулями та темами

Змістовий модуль 1. Теоретичні засади соціально-економічної географії України

Тема 1. Україна на економічній і політичній карті світу Предмет та об'єкт економічної і соціальної географії України. Місце економічної та соціальної географії України в системі географічних наук і географічного українознавства. Значення курсу, структура та завдання курсу.

Поняття державної території. Структура державної території України, особливості її формування та суспільно-географічні параметри. Розміри території, її конфігурація і компактність з точки зору господарського розвитку. Проблеми делімітації, демаркації і функціонування різних ділянок Державного кордону України.

Економіко-географічне положення України. Роль і місце України в світовому господарстві. Соціально-географічне положення України. Транспортно-географічне положення України. Політико-географічне положення України. Господарський потенціал суміжних країн. Геополітичні аспекти взаємодії з іншими державами. Значення досить інтенсивних зовнішньоекономічних зв'язків з багатьма країнами світу. Еколого-географічне положення.

Сучасний державний та адміністративно-територіальний устрій, форма правління. Суспільно-географічні функції столиць. Географічна характеристика м. Києва як столиці України. Структура і географічні проблеми функціонування адміністративно-територіального устрою України. Реформа та вдосконалення адміністративно-територіального устрою України.

Тема 2. Населення України

Сучасна демографічна ситуація в Україні. Динаміка чисельності населення України; кількість за статистичними показниками. Стативно-вікова структура населення. Середня тривалість життя. Природний та механічний рух населення України і тенденції, які спостерігаються в сучасних умовах. Депопуляція населення: динаміка, регіональні відмінності. Шлюбність і розлучуваність у регіональному вимірі.

Етнічний склад населення. Частка етнонаціональних спільнот і груп в структурі населення та її динаміка. Географія українського етносу та етнонаціональних меншин. Історія заселення окремих територій України. Особливості українського етно- націогенезу. Етнографічні групи українського народу. Структура населення України за рідною мовою та її регіональні особливості. Українська діаспора в світі. Географія західної української діаспори. Особливості розселення, соціального складу та збереження самотності українців західної діаспори. Географія східної української діаспори: тенденції зменшення людності, рівень асиміляції. Розселення українців в прикордонних районах сусідніх держав.

Соціальна структура населення. Працересурсний потенціал. Структура та особливості трудових ресурсів України. Рівень забезпеченості трудовими ресурсами макрорегіонів і регіонів України та фактори, які впливають на цей процес. Економічно активне і економічно пасивне населення. Структура зайнятості в матеріальних та нематеріальних сферах та сучасні тенденції її формування. Рівень зайнятості і безробіття трудових ресурсів в окремих регіонах. Рівень освіти в Україні і по окремих регіонах.

Особливості розселення. Історично-географічні передумови заселення території України. Середня густота та щільність населення за регіонами України. Густота сільського і міського населення. Регіони з найбільшою кількістю населення. Міське та сільське населення України. Типи сільських і міських поселень, особливості їхнього розміщення. Класифікація міст за людністю. Розміщення великих, середніх та малих міст України. Проблеми звуження сільського розселення внаслідок демографічної кризи. Урбанізація в Україні, її динаміка й тенденції. Міста мільйонери, найкрупніші, великі та їх чисельність населення. Типи міст за місто утворюючими функціями. Формування міських агломерацій. Регіони з найбільш високою концентрацією міського населення. Розміщення сільського населення по території України. Типи сільських поселень за людністю. Основні типи сільського розселення і фактори, які впливають на них.

Міграції, види міграції та сучасні тенденції. Міграції і трудові сезонні закордонні поїздки населення як соціально-демографічна проблема. Географії еміграції з України і міграції в Україну. Еміграційні хвилі з України.

Тема 3. Оцінка природно-ресурсного потенціалу (ПРП) України

Вплив природних умов і ресурсів на територіальну організацію господарства країни. Поняття "ПРП" території. Сутність економічної оцінки ПРП. Значення виявлення компонентної структури ПРП. Рівень забезпеченості господарства України природними ресурсами. Регіональні відмінності в забезпеченні ПРП.

Структура та характеристика окремих компонентів ПРП: мінерально-сировинні ресурси: паливні, рудні, нерудні. Вугільні басейни. Нафтогазоносні області. Залізо- і марганцеворудні басейни. Запаси руд кольорових металів. Нерудна сировина для хімічної, металургійної і будівельної промисловості. Регіони з найбільш високим рівнем забезпеченості мінеральною сировиною. Земельні ресурси, їх склад та якість. Оцінка землі, земельний кадастр. Структура землекористування. Природна і економічна оцінка лісових ресурсів і головні райони їх запасів. Потенціал водних ресурсів з економічним потенціалом їх запасів, рівнем забезпеченості мешканців України і господарства, рівнем забезпеченості окремих районів і регіонів. Фауністичні ресурси та їх структура. Природно-рекреаційний потенціал з виділенням регіонів; які мають найбільші можливості для розвитку курортно-лікувальних і оздоровчих комплексів. Географічні проблеми раціонального природокористування.

Тема 4. Загальна характеристика економіки України

Поняття "економіка України" та його економіко-географічні особливості та структура господарства. Галузева і територіальна структура економіки. Основні форми суспільної організації виробництва: спеціалізація, кооперування, концентрація, комбінування. НТП і НТР. Структура виробничої сфери України. Провідна роль промисловості. Сучасні тенденції розвитку економіки та спеціалізація. Показник ВВП, його структура і сучасна динаміка. Економічні складові національної безпеки України. Промисловість України. Галузі спеціалізації. Особливості структури промисловості України та її аналіз. Питома вага окремих галузей. Динаміка загального обсягу товарів і послуг в Україні. Природні, демографічні, економічні, екологічні та інші чинники розвитку господарства України. Особливості розміщення галузей господарства по території країни. ТВК.

Модуль 2. Територіальна організація господарства України та її регіонів

Тема 5. Галузі первинного сектору України

Сільське господарство. Особливості розвитку і розміщення сільського господарства країни. Форми господарювання. Галузі спеціалізації. Земельний фонд республіки і його структура. Розподіл сільгоспугідь за окремими районами, природно – економічними зонами. Розподіл орних земель. Площі зрошувальних і осушених земель і потенціал їх в відповідних регіонах. Головні зрошувальні системи.

Структура сільського господарства України. Рослинництво. Зернове господарство країни як основа всього землеробства. Посівні площі, врожайність, валовий збір зерна. Географія головних зернових культур круп'яних технічних культур. Географія найважливіших технічних культур України: цукрового буряка, соняшника, льону – довгунця, тютюну, ефіроолійних, хмелю. Географія овочівництва, виноградарства, плодово – ягідних, картоплярства, баштанництва, кормових культур. Тваринництво України. Кормова база і її особливості. Зміна характеру кормової бази з півночі на південь. Географія головних галузей тваринництва: скотарство, свинарство, вівчарство, птахівництво, конярство, птахівництво, звіроводство; риболовство ставкового, кролівництво, шовківництво.

Лісова і деревообробна промисловість

Структура. Головні лісові райони України. Регіони, які виділяються найбільшою лісистістю. Породний склад. Особливості розміщення деревообробних галузей. Макрорегіони і регіони з найбільш високим рівнем розвитку. Механічна переробка деревини. Географія лісопильного виробництва; меблева промисловість, виробництво сірників; виробництво будматеріалів з деревини.

Гірничодобувна промисловість. Структура запасів палива; поняття і структура паливно-енергетичного балансу. Характеристика вугільної промисловості країни; загальні та балансові

запаси. Економічна характеристика головних вугільних басейнів. Структура шахтного фонду. Проблеми вугільної промисловості та шляхи їх вирішення. Характеристика газової промисловості. Загальні та балансові запаси. Економічна характеристика трьох основних районів запасу і видобутку газу. Річний видобуток і потреби держави. Перспективи розвитку галузі. Характеристика нафтової промисловості. Економічна характеристика головних нафтових районів. Річний видобуток і потреби нафтового господарства. Головні джерела надходження нафти в Україну. Видобуток і використання торфу та сланців. Характеристика уранової промисловості України. Видобуток металевих та хімічної сировини.

Тема 6. Галузі вторинного сектору України

Електроенергетика. Проблеми і перспективи розвитку галузі. Головні нафтопереробні підприємства України. Класифікації електростанцій України та їх питома вага у виробництві електроенергії. Сумарна потужність енергоустановок і річне виробництво електроенергії в країні. Головні споживачі електроенергії. Високий рівень концентрації виробництва електроенергії.

Теплова енергетика. Географія найкрупніших теплових станцій, атомних, вітрових, сонячних, геотермальних. Гідравлічні електростанції. Географія найкрупніших ГЕС, ГАЕС. Значення розпочатої реконструкції ГЕС. Найбільш потужні ЛЕП. Регіони України, де найбільш розвинута електроенергетична промисловість. Використання нетрадиційних енергоносіїв. Основні проблеми та перспективи енергетики України.

Металургія України. Чорна металургія. Значення чорної металургії в економіці України. Виробнича структура галузі. Типи підприємств. Фактори розвитку та особливості територіальної структури галузі. Річне виробництво сталі в Україні та її місце серед ведучих країн світу за виробництвом чорних металів. Високий експортний потенціал галузі. Економіко-географічна характеристика трьох металургійних баз України: Донбас, Придніпров'я, Приазов'я. Підприємства бездоменної металургії. Проблеми і перспективи чорної металургії України.

Кольорова металургія. Значення галузі в економіці України. Структура галузі. Особливості розвитку і розміщення підприємств кольорової металургії. Географія головних галузей кольорової металургії: ртутної, алюмінієвої, титано-магнієвої, цинкової, ферро-нікелевої; виробництва дорогоцінних та тугоплавких металів, цінних сплавів на базі кольорових металів. Значення для України виробництва вторинних кольорових металів, основні центри їх виробництва.

Машинобудування України Значення машинобудування для економіки країни. Чинники розвитку галузі. Особливості структури машинобудування України. Питома вага окремих галузей машинобудування. Особливості розміщення машинобудування. Макрорегіони і регіони, де найбільш розвинуте машинобудування.

Важке машинобудування. Його структура. Головний принцип розміщення підприємств; їх географія. Транспортне машинобудування. Принцип розміщення підприємств. Принцип розміщення і географія тепловозо- та електровозобудування, вагонобудування, автомобілебудування, суднобудування. Світове значення авіаційного та ракетно-космічного комплексу України. Їх науково-технічні наробки. Головні центри виробництва продуктів. Співробітництво з іншими країнами. Виробництво іншої продукції ВПК.

Сільськогосподарське машинобудування. Складні галузі машинобудування: верстатобудування, приладобудування, електротехнічне та енергетичне. Фактори розвитку і розміщення. Географія найкрупніших центрів виробництва їх продукції. Значення подальшого розвитку новітніх класів машин, складної техніки. Необхідність підвищення питомої ваги високотехнологічних галузей. Підвищення питомої ваги машинобудування в структурі промисловості України.

Хімічна промисловість. Значення галузі та основні чинники розвитку. Особливості структури. Найважливіші галузі. Сучасні тенденції розвитку. Особливість розміщення по території країни. Неорганічна хімія. Сировинні ресурси та виробництво мінеральних добрив; содове виробництва; сірчанокисла; лакофарбова; анілінофарбова промисловість.

Органічна хімія. Сировинні ресурси та виробництво синтетичних смол і пластмас, хімволокна. Гумотехнічна промисловість, парфумерна та хіміко-фармакологічна, мікробіологічна. Проблема та перспективи розвитку хімічної промисловості України

Агропромисловий комплекс України (АПК)

Поняття “АПК”. Основні сфери АПК; обслуговуючі, основа формування АПК. Значення розвитку АПК як одного з пріоритетних комплексів економіки України. Основні економічні показники функціонування АПК країни.

Аграрно-територіальні комплекси (АТК) як основна форма. Основні елементи територіальної структури. Економіко-географічна характеристика природно-економічних сільськогосподарських зон України. Поліська, лісостепова, степова; азональні зони Криму і Карпат, Південного Берега Криму (ПБК). Територіальна структура кожної зони, природно – економічні особливості; головний напрямок спеціалізації, допоміжні галузі сільського господарства; найбільш характерні галузеві аграрно-промислові комплекси (АПК); перспективи розвитку зони. Особливості розвитку і спеціалізації приміських АТК.

Харчова промисловість України. Значення. Структура та особливості розвитку та розміщення. Географія окремих галузей. Цукрова промисловість як головна галузь харчової промисловості. М'ясна промисловість; молочна; олійна; плодово-овочева; рибна; виноробна; спирто–горілчана; борошномельно – круп'яна; макаронна; кондитерська; крахмально – паточна; тютюнова; пивоварна та інші.

Легка промисловість. Значення. Структура; особливості розвитку та розміщення. Провідні регіони за виробництвом продукції галузі. Текстильна промисловість як головна галузь легкої промисловості. Її структура. Сировинні ресурси та виробництво бавовняних тканин, вовняних, льняних, шовкових; джутових. Інші галузі легкої промисловості: трикотажна, швейна, килимова, хутряна, шкірно – взуттєва, галантерейна.

Тема 7. Галузі третинного сектору України

Соціальна інфраструктура. Культурно-освітній комплекс. Соціально-побутовий комплекс. Рекреаційний комплекс. Географія соціального неблагополуччя. Науковий комплекс. Транспортний комплекс України. Значення комплексу для функціонування економіки країни і забезпечення зовнішньоекономічних зв'язків. Основні показники роботи кожного виду транспорту. Структура транспорту; галузі спеціалізації.

Залізничний транспорт. Техніко-економічні особливості його. Місце у світовій транспортній мережі. Найкрупніші залізничні вузли. Взаємодія залізничного транспорту з іншими видами транспорту. Роль залізничного транспорту в перспективі.

Автомобільний транспорт. Його значення. Техніко-економічні переваги. Загальна протяжність. Регіони найбільш забезпечені автошляхами. Найважливіші автомагістралі. Взаємодія з іншими видами транспорту. Найкрупніші автоцентри. Структура вантажів.

Річковий транспорт. Техніко-економічні переваги водних видів транспорту. Протяжність річкових транспортних шляхів. Використання річок України для зовнішньоекономічних зв'язків. Структура вантажів. Найкрупніші річкові порти.

Морський транспорт. Його значення для міжрайонних перевезень і зовнішньоекономічних зв'язків. Використання паромних переправ. Головні пароплавства. Найкрупніші морські порти. Структура внутрішніх і зовнішніх вантажів.

Авіаційний транспорт. Основні функції. Протяжність авіашляхів України. Основні лінії повітряних шляхів. Найкрупніші авіапорти. Зв'язки з зарубіжними країнами. Перспективи розвитку мережі аеропортів за їх пріоритетністю згідно генеральної схеми.

Трубопровідний транспорт. Його техніко – економічні переваги. Загальна протяжність магістральних трубопроводів. Газопроводи. Нафтопроводи. Їх протяжність. Місцеві нафтопроводи, трансконтинентальні. Продуктопроводи.

Значення міжнародних транспортних коридорів (МТК) для розвитку економіки України, в першу чергу, диверсифікації енергоносіїв; подальшої інтеграції країни в світове господарство.

Тема 8. Територіальна структура господарства України Особливості економіко - географічного районування України

Основи соціо-економіко-географічного районування. Ознаки району. Суспільно-географічне районування України. Основні суспільно-географічні макрорайони України (за О. Шаблієм, Ф. Заставним, М. Пістуном, А. Голіковим).

План-характеристика економічного району України. Склад і особливості формування території. Місце і роль району в географічному поділі праці. Галузі спеціалізації. Територіальна

диференціація рівнів економічного і соціального розвитку. Оцінка ЕГП, його особливості. Історичні особливості формування і розвитку господарства. Природно-ресурсний потенціал району та його вплив на формування господарського комплексу. Паливні ресурси. Земельні ресурси. Водні ресурси. Лісові ресурси. Екологічні проблеми. Демографічна ситуація в районі. Трудові ресурси. Структура зайнятості. Рівень зайнятості і безробіття. Регіональні ринки праці. Національний склад населення. Георелігійна ситуація. Загальна характеристика господарства. ПЕК. Електроенергетика. Металургія. Машинобудування і металообробка. Хімічна промисловість. Легка і харчова промисловість. Будівельна промисловість. Агропромисловий комплекс району. Умови і чинники розвитку і спеціалізації. Соціальна сфера району. Рівень розвитку сфери обслуговування. Культурно-освітній комплекс району, його особливості. Курортно-туристичний комплекс. Транспортна мережа. Транспортні вузли. Суспільно-географічні зв'язки з іншими районами України та зарубіжжям. Оцінка інвестиційної привабливості району. Проблеми та перспективи розвитку.

Тема 9 Причорноморський, Північно-східний, Донецький, Придніпровський економічні райони. Північно-східний економічний район (Харківська, Полтавська, Сумська області). Донецький економічний район (Донецька, Луганська області). Придніпровський економіко-географічний район (Дніпропетровська і Запорізька області). Причорноморський економіко-географічний район (Одеська, Миколаївська, Херсонська області і Автономна Республіка Крим).

Тема 10. Карпатський, Подільський, Північно-західний економічні райони *Економіко-географічна характеристика Подільського, Карпатського, Північно-західного економічних районів.* Подільський економіко-географічний район (Вінницька, Тернопільська, Хмельницька області). Карпатський економіко-географічний район (Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська, Чернівецька області). Північно-Західний економіко-географічний район (Волинська, Рівненська області).

Тема 11 Центральний, Столичний економічні райони. Столичний економіко-географічний район (Київська, Чернігівська, Житомирська області). Центральний економіко-географічний район (Кіровоградська і Черкаська області).

Тема 12 Зовнішні зв'язки України та перспективи її розвитку.

Зовнішньоекономічні зв'язки України. Типи зовнішніх зв'язків: політичні, економічні, науково-технічні, культурні, релігійні, гуманітарні, ін. Структура експорту та імпорту товарів та послуг України. Вільні економічні зони. Науково-технічні зв'язки України. Туризм. Міграція робочої сили. Інвестиційна діяльність. Україна у складі міжнародних економічних організацій. Перспективні галузі економіки. Депресивні галузі економіки. Шляхи виходу з економічної кризи. Особливості, проблеми та перспективи розвитку економіки України. Україна і світове господарство. Глобалізаційні процеси.

3. Структура навчальної дисципліни

№ з/п	Назва теми/розділу дисципліни	Форми організації навчання в годинах				Усього
		Лекції	Практичні заняття	Семінарські заняття	Самостійна робота	
Змістовий модуль 1. Теоретичні засади соціально-економічної географії України						
1.	Україна на економічній та політичній карті світу	3		2	11	16
2.	Населення України	6	4	2	11	23
3.	Оцінка природно-ресурсного потенціалу (ПРП) України	4	2		11	17
4.	Загальна характеристика економіки України	3			11	14
	Разом за модулем 1	16	6	4	44	70
Модуль 2. Галузева і територіальна організація господарства України.						
5.	Галузі первинного сектору України	2		2	6	10
6.	Галузі вторинного сектору України	2		2	6	10
7.	Галузі третинного сектору України	2		2	5	9
8.	Територіальна структура господарства України Особливості економіко -географічного районування України	2		2	5	9
9.	Північно-Східний, Донецький, Придніпровський економічні райони	3	2		6	11
10.	Карпатський, Подільський, Північно-західний економічні райони	3	2		6	11
11.	Причорноморський, Центральний, Столичний економічні райони	2	2		6	10
12.	Зовнішні зв'язки України та перспективи їх розвитку	2	2		6	10
Разом за модулем 2		18	8	8	46	80
Усього:		34	14	12	90	150

Тематичний план лекцій

№ з/п	Назва теми лекції	Кількість годин	Форма проведення (оглядова, проблемна та ін.)
1.	Україна на економічній та політичній карті світу	2	оглядова
2.	. Населення України	6	оглядова, проблемна
3.	Оцінка природно-ресурсного потенціалу (ПРП) України	4	проблемна

4.	Загальна характеристика економіки України	3	проблемна
5.	Галузі первинного сектору України	2	проблемна
6.	Галузі вторинного сектору України	2	проблемна
7.	Галузі третинного сектору України	2	проблемна
8.	Територіальна структура господарства України Особливості економіко - географічного районування України	2	проблемна
9.	Причорноморський, Північно-східний, Донецький, Придніпровський економічні райони	3	оглядова, проблемна
10.	Карпатський, Подільський, Північно-західний економічні райони	3	оглядова, проблемна
11.	Центральний, Столичний економічні райони	2	оглядова, проблемна
12.	Зовнішні зв'язки України та перспективи їх розвитку	2	проблемна

Тематичний план практичних/ семінарських занять

№ з/п	Назва теми заняття	Кількість годин	Форма проведення
1.	Україна на економічній та політичній карті світу	2	Семінар. Доповіді студентів. Колективне обговорення
2.	Населення України	6	Семінар. Доповіді студентів. Колективне обговорення Розрахункові завдання, побудова графіків, картограм. Написання висновків
3.	Оцінка природно-ресурсного потенціалу (ПРП) України	2	Розрахункові завдання, побудова графіків, картограм. Написання висновків
4.	Галузі первинного сектору України	2	Семінар. Доповіді студентів. Колективне обговорення
5.	Галузі вторинного сектору України	2	Семінар. Доповіді студентів. Колективне обговорення
6.	Галузі третинного сектору України	2	Семінар. Доповіді студентів. Колективне обговорення
7.	Територіальна структура господарства України Особливості економіко - географічного районування України	2	Семінар. Доповіді студентів. Колективне обговорення
8.	Причорноморський, Північно-східний, Донецький, Придніпровський економічні райони	2	Розрахункові завдання, побудова графіків, картограм. Написання висновків
9.	Карпатський, Подільський, Північно-західний економічні райони	2	Розрахункові завдання, побудова графіків, картограм. Написання висновків
	Центральний, Столичний економічні райони	2	Розрахункові завдання, побудова графіків, картограм. Написання висновків
10.	Зовнішні зв'язки України та перспективи їх розвитку	2	Семінар. Доповіді студентів. Колективне обговорення

4. Методичні рекомендації до проведення семінарських і практичних занять.

Заняття №1 (семінар).

Україна на економічній та політичній карті світу

Заняття проводиться у формі ділової гри, дебатів. Для цього група студентів поділяється на два рівні табори – «Pro» і «Contra» («За» і «Проти»). Студенти працюють за єдиним планом для характеристики ЕГП України, але група «Pro» вишукує, характеризує, аргументує лише позитивні риси ЕГП України, а група «Contra» - лише негативні. Викладач виконує роль арбітра і консультанта.

Для характеристики ЕГП України учасники дебатів використовують наступний план:

- 1. природно (фізико-)географічне** положення України (координати крайніх точок держави, площа, часові пояси, особливості рельєфу, гідрографії, природно-кліматичних зон території України, наявність природних умов і ресурсів);
- 2. політико-географічне** положення України (політичні зв'язки з країнами світу та сусідніми країнами, участь у політичних та військових блоках, віддаленість від «гарячих точок», зон військових дій та конфліктів);
- 3. соціально-географічне** положення України (віддаленість від країн з різними або спорідненими етносами, релігією, взаєморозташування центрів науки, освіти, культури, рекреації тощо, наявність міграційних та інших зв'язків з країнами-сусідами, густина населення)
- 4. економіко-географічне** положення України (наявність власних природних ресурсів в Україні та можливість/необхідність їх експорту чи імпорту, торгівельно-економічні зв'язки України з країнами сусідами та іншими країнами та регіонами світу, рівень соціально-економічного розвитку та у країн-сусідів, віддаленість України від сировинних баз, ринків збуту, наявність трудової міграції)
- 5. транспортно-географічне** положення України (наявність виходу до моря, його льодовий режим, можливе сполучення з іншими країнами світу сухопутними, водними та повітряним шляхами, стан транспортної інфраструктури України та країн регіону, з якими вона сполучається)
- 6. еколого-географічне** положення України (розташування відносно точок і зон екологічного лиха (природного або антропогенного), екологічна ситуація в самій країні та її вплив на екологічний стан у регіоні).

На початку заняття викладач доповідає правила гри, регламент, розподіляє студентів на дві групи та нагадує план-характеристику ЕГП. На виступ студента виділяється 4-6 хвилин, на питання, доповнення та обговорення – до 3-х хвилин. Першою починає доповідь «Природно (фізико-)географічне (ФГП) положення України» студент з групи – «Pro», характеризуючи лише позитивні сторони ФГП України, далі студенти з його групи можуть доповнити або уточнити тези доповідача. Після цього слово надається групі «Contra». Студент починає свою

доповідь лише про негативні риси ФГП України, аргументовано заперечують доповідь групи «Pro». Після обох доповідей студенти переходять до обговорення - можуть задавати питання, робити свої доповнення до відповіді, якщо вважають, що їх опоненти не використали всі аргументи і факти. Після цього разом з викладачем зважують всі «за» і «проти» та роблять висновок про вигідність чи не вигідність ФГП України.

Потім за такою ж схемою група переходить до характеристики і обговорення політико-географічного положення України і далі за планом.

У кінці заняття викладач робить підсумок про географічне положення України, його вигідні та не вигідні сторони, виставляє оцінки групі, або окремим доповідачам.

Запитання для самоперевірки:

1. Назвіть видатних вітчизняних економіко-географів та основні наукові центри України, де активно розвивається економічна і соціальна географія.
2. Охарактеризуйте основні властивості державної території України.
3. Які етнічні землі України простягаються поза межами держави та на території яких країн вони знаходяться?
4. Що таке ЕГП?
5. Який вплив на розвиток господарства має ЕГП України?
6. Назвіть позитивні та негативні риси ЕГП України.
7. Які особливості сучасного адміністративно-територіально устрою України

Заняття № 2 (семінар).

Склад і розселення населення України

Питання до семінару:

1. Динаміка чисельності населення України
2. Демографічна ситуація в Україні
3. Демографічний склад населення України
4. Етнічний склад населення України
5. Українська діаспора
6. Робоча сила в Україні: зайняті і безробітні
7. Міграції в Україні. Трудові міграції.
8. Розселення населення в Україні
9. Урбанізація в Україні.
10. Проблеми сільського розселення.

Запитання для самоперевірки:

1. Назвіть чинники розміщення населення України
2. Охарактеризуйте сучасну систему розселення.
3. Що таке міграція, її види
4. Що таке етнос, основні етноси в Україні
5. Як і коли сформувалась українська діаспора?
6. Назвіть проблеми функціонування трудового потенціалу України.

Заняття № 3 (практикум).

Населення України. Демографічна ситуація.

Завдання 1. За даними Державної служби статистики України на 1 січня 2021 року побудувати та проаналізувати статеві-вікову піраміду населення України. Визначити тип відтворення населення, пояснити диспропорції статей у різних вікових групах, «прогалини» у вікових групах на піраміді.

Розподіл постійного населення за статтю та віком по регіонах (за оцінкою)

(осіб / persons)			
Вік (років) <i>Age (years)</i>	Обидві статі <i>Both sexes</i>	Чоловіки <i>Males</i>	Жінки <i>Females</i>
Усе населення / <i>Total population</i>			
Усього / <i>Total</i>	41418717	19195376	22223341
0–4	1689356	871807	817549
5–9	2297708	1184223	1113485
10–14	2292705	1179905	1112800
15–19	1901428	978279	923149
20–24	1999133	1029297	969836
25–29	2579808	1323862	1255946
30–34	3351923	1705251	1646672
35–39	3497932	1758922	1739010
40–44	3117480	1533807	1583673
45–49	2962475	1420874	1541601
50–54	2717322	1269395	1447927
55–59	2889823	1285999	1603824
60–64	2910434	1225350	1685084
65–69	2376281	921671	1454610
70–74	1846666	656532	1190134
75–79	1063736	323037	740699
80 years and older	1924507	527165	1397342

Завдання 2. За даними Державної служби статистики України побудувати та проаналізувати графіки динаміки коефіцієнтів народжуваності, смертності та смертності немовлят. Розрахувати коефіцієнти природного і загального приросту населення. Зробити висновки про демографічну ситуацію в Україні за період 1990- 2020 роки.

Динаміка показників природного і механічного руху населення України за 1990 – 2020 роки, ‰.

	Кількість живонарод- жених	Кількість померлих	Природний приріст, скорочення (–)	Смертність дітей у віці до 1 року ¹	Міграційний приріст, скорочення (–)	Загальний приріст, скорочення (–)
1990	12,6	12,1		12,8	1,5	
1991	12,1	12,9		13,9	3,0	
1992	11,4	13,4		14,0	5,6	
1993	10,7	14,2		14,9	1,0	
1994	10,0	14,7		14,5	-2,7	
1995	9,6	15,4		14,7	-2,6	
1996	9,2	15,2		14,3	-3,4	
1997	8,7	14,9		14,0	-2,6	
1998	8,4	14,4		12,8	-3,0	
1999	7,8	14,9		12,8	-2,7	
2000	7,8	15,4		11,9	-2,7	
2001	7,7	15,3		11,3	-3,1	
2002	8,1	15,7		10,3	-0,7	
2003	8,5	16,0		9,6	-0,5	
2004	9,0	16,0		9,5	-0,2	
2005	9,0	16,6		10,0	0,1	
2006	9,8	16,2		9,8	0,3	
2007	10,2	16,4		11,0	0,4	
2008	11,0	16,3		10,0	0,3	
2009	11,1	15,3		9,4	0,3	
2010	10,8	15,2		9,1	0,4	
2011	11,0	14,5		9,0	0,4	
2012	11,4	14,5		8,4	1,3	
2013	11,1	14,6		8,0	0,7	
2014³	10,8	14,7		7,8	0,5	
2015⁴	10,7	14,9		7,9	0,8	
2016⁴	10,3	14,7		7,4	0,4	
2017⁴	9,4	14,5		7,6	1,6	
2018⁴	8,7	14,8		7,0	1,0	
2019⁴	8,1	14,7		7,0	1,0	
2020⁴	7,8	15,9		6,7	0,5	

¹ На 1000 живонароджених

² За даними органів державної реєстрації актів цивільного стану без урахування розірвань шлюбів, здійснених у судовому порядку

³ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та адміністративних даних частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях

⁴ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та даних по Донецькій і Луганській областях

Завдання 3.

За даними таблиці розрахувати коефіцієнти демографічного навантаження на працездатне населення України (загальне навантаження, навантаження дітьми до 15 років та особами пенсійного віку (65 і старші)).

Розподіл постійного населення за статтю та віком по регіонах (за оцінкою)

(осіб)			
Вік (років)	Обидві статі	Чоловіки	Жінки
Усе населення			
Усього / Total	41418717	19195376	22223341
0–4	1689356	871807	817549
5–9	2297708	1184223	1113485
10–14	2292705	1179905	1112800
15–19	1901428	978279	923149
20–24	1999133	1029297	969836
25–29	2579808	1323862	1255946
30–34	3351923	1705251	1646672
35–39	3497932	1758922	1739010
40–44	3117480	1533807	1583673
45–49	2962475	1420874	1541601
50–54	2717322	1269395	1447927
55–59	2889823	1285999	1603824
60–64	2910434	1225350	1685084
65–69	2376281	921671	1454610
70–74	1846666	656532	1190134
75–79	1063736	323037	740699
80 years and older	1924507	527165	1397342

Запитання для самоперевірки:

1. Чим зумовлена сучасна демографічна ситуація в Україні?
2. Поясніть поняття «депопуляція», «фертильність», «відтворення населення»
3. Визначить основні тенденції природного руху населення України.
4. Що таке демографічне навантаження на працездатне населення?
5. Що таке робоча сила?
6. Як обраховуються коефіцієнти відтворення населення?

Заняття № 4 (практикум).
Розселення населення України. Українська діаспора.

Завдання 1.

За економічними атласами України та іншими джерелами проаналізувати особливості розселення населення України. Для цього заповнити наступні таблиці:

Таблиця 1.

Типи міських поселень	Міста (підібрати від 2 до 5 міст)	Функції міста
малі (до 20 тис. жителів)		
середні (20-100 тис.)		
великі (100—500 тис.)		
дуже великі (500 тис. —1 млн)		
міста-мільйонери (понад 1 млн жителів).		

Таблиця 2.

Типи сільських поселень	Села (підібрати від 2 до 5 сіл)	Функції села
малі (до 500 жителів)		
середні (500-1000 жителів)		
великі (1000-3000 жителів)		

Зробити висновки про взаємозв'язок між людністю поселення та його функціями.

Довідкова інформація – Демографічний паспорт території -

http://database.ukrcensus.gov.ua/MULT/Dialog/statfile_c.asp

Сайт Державної служби статистики - <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Класифікація та функції населених пунктів -

<http://moodle.mdu.in.ua/mod/page/view.php?id=6065>

Завдання 2.

Розкрити чинники (навести факти), які впливають на причини міграцій населення України.

Соціально-побутові	
Етнографічні	
Економічні	
Медико-екологічні	
Військово-політичні	

Завдання 3.

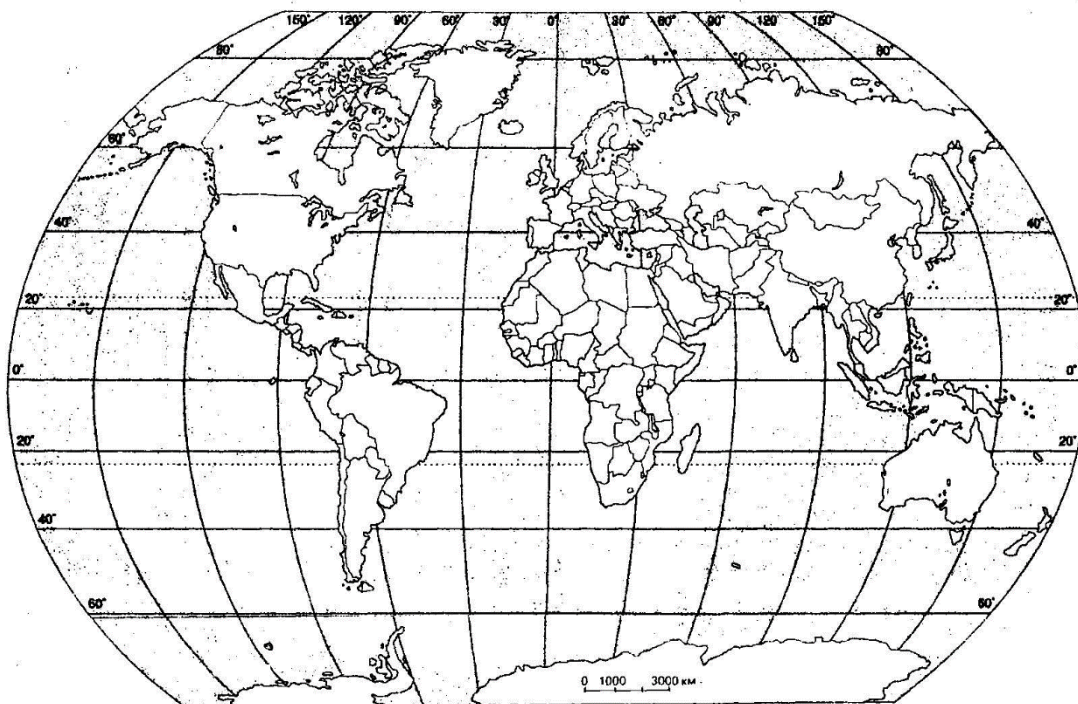
Розрахувати відсоток населення українського походження по країнах світу за даними таблиці.

Країна	Чисельність етнічних українців	Чисельність населення країни	% етнічних українців
Росія	1928	142321	
Польща	1260	38186	
Канада	1209	37943	
США	930	334998	
Бразилія	500	213445	
Молдова	342	3324	
Казахстан	333	19246	
Аргентина	300	45865	
Італія	240	62391	
Білорусь	159	9442	
Чехія	152	10703	
Німеччина	128	79903	
Іспанія	100	47261	
Румунія	51	21231	
Португалія	48	10264	
Латвія	46	1863	
Франція	30	68084	
Словаччина	24	5436	
Австралія	24	25809	
Естонія	22	1221	
Азербайджан	22	10282	
Велика Британія	21	67081	
Литва	16	2712	
Австрія	15	8885	
Данія	14	5895	
Сербія	12	6974	
Киргизстан	11	6019	
Нідерланди	10	17337	
Туркменістан	10	5579	
Грузія	8	4933	
Норвегія	7	5509	
Швейцарія	7	8454	
Парагвай	6	7273	
Уругвай	6	3398	
Швеція	5	10262	
Бельгія	5	11779	
Боснія та Герцеговина	4	3825	
Фінляндія	4	5587	
Угорщина	3	9728	
Болгарія	3	6919	
Хорватія	3	4208	
Венесуела	3	29069	
Вірменія	2	3012	

На контурній карті позначити найбільші діаспори українців у світі, згрупувавши за % етнічних українців в усьому населенні наступним чином:

- Менше 0,1%
- 0,1 – 0,5 %
- 0,5 -1%
- 1 – 3%
- 3 і більше %.

Стрілками на карті позначити напрями 4-х хвиль еміграції українського населення.

Запитання для самоперевірки:

1. Які основні причини міграції населення та куди направлені основні міграційні потоки?
2. Що таке урбанізація?
3. Які критерії віднесення населених пунктів до міста, села?
4. Які функції виконує місто, село?

Заняття № 5 (практикум).

Природно-ресурсний потенціал України

Провести бальну оцінку природних ресурсів по областях України та виявити забезпечені природними ресурсами області та найменш забезпечені.

Використовуючи географічні атласи України, сайт Державної служби геології і надр <https://www.geo.gov.ua/overview-geological-card/>, підручники та інші джерела інформації, проводити бальну оцінку забезпеченості ресурсами за наступною шкалою:

- 0 – ресурс відсутній;
- 1 -2 – прояви ресурсів;

- 3-4 – ресурси локального значення (достатньо для області);
- 5-6 – ресурси районного значення (забезпечують декілька областей);
- 7-8 – ресурси державного значення (достатньо для країни);
- 9-10 – глобального значення (експортні ресурси).

Результати оцінки записати у таблицю (див. **Додаток 1.**). Підрахувати підсумки по областях України та зробити висновки.

Запитання для самоперевірки:

1. Поясніть поняття «природні умови», «природні ресурси» та «природно-ресурсний потенціал»
2. Які є класифікації природних ресурсів?
3. Які області України найкраще та найгірше забезпечені основними видами природних ресурсів?
4. Охарактеризуйте паливні, рудні, нерудні корисні копалини України.
5. Дайте оцінку водним, лісовим, фауністичним, флористичним, рекреаційним ресурсам України.

Заняття № 6 (семінар).
Галузі первинного сектору України

Питання до семінару:

1. Особливості розвитку сільського господарства України
2. Рослинництво України
3. Тваринництво України
4. Рибне господарство і мисливство в Україні
5. Лісове господарство України
6. Вугільна промисловість України
7. Нафто-газова промисловість України
8. Торф'яна та горюче-сланцева промисловість України
9. Видобуток руд чорних і кольорових металів
10. Видобуток нерудної сировини для різних видів економічної діяльності

План-характеристику галузі див. **Додаток 3.**

Запитання для самоперевірки:

1. Розтлумачте поняття «паливно-енергетичний баланс», «енергоємність», «відновлювальна енергетика»
2. Визначить роль та значення ПЕК у розвитку господарства України.
3. Охарактеризуйте структуру ПЕК України.
4. Які галузі ПЕК України вважаються пріоритетними для розвитку економіки нашої країни?
5. Розкрийте принципи розміщення електростанцій України?
6. Розкрийте значення альтернативних джерел енергії для подальшого розвитку ПЕК України

Заняття № 7 (семінар).
Галузі вторинного сектору України.

Питання до семінару:

1. Теплові електростанції та атомна енергетика України
2. Відновлювальна енергетика України (ГЕС, СЕС та ВЕС)
3. Чорна металургія в Україні
4. Кольорова металургія в Україні
5. Характеристика машинобудівного комплексу України
6. Характеристика галузей основної (неорганічної) хімії
7. Характеристика галузей хімії органічного синтезу
8. Характеристика деревообробної промисловості України
9. Характеристика виробництва будівельних матеріалів
10. Легка та харчова промисловість України

План-характеристику галузі див. **Додаток 3.**

Запитання для самоперевірки:

1. Розкрийте роль та значення металургійного комплексу для розвитку господарства України.
2. Назвіть основні чинники розміщення підприємств чорної і кольорової металургії?
3. Розкрийте структуру машинобудівного комплексу України.
4. Яке значення машинобудівного комплексу для економіки України.
5. Назвіть галузі спеціалізації та основні центри машинобудування України.
6. Оцініть сировинну базу хімічного комплексу України.
7. Назвіть основні райони і центри хімічної промисловості України.
8. Які особливості розвитку лісового господарства України.
9. Назвіть основні центри лісової промисловості України.
10. Визначить основні фактори розміщення будівельної галузі
11. Визначить проблеми і перспективи розвитку цих галузей.

Заняття № 8 (семінар).
Галузі третинного сектору України.

Питання до семінару:

1. Поняття, значення та структура сфери послуг України. Чинники та особливості розвитку і розміщення галузей.
2. Географія торгівлі України
3. Географія культурно-освітнього обслуговування в Україні.
4. Географія послуг залізничного транспорту
5. Географія послуг автомобільного транспорту. Міський транспорт в Україні.
6. Географія трубопровідного транспорту України
7. Географія послуг водного транспорту. Порти України.
8. Географія послуг повітряного транспорту. Аеропорти України.
9. Географія послуг зв'язку і телекомунікаційних послуг в Україні

(Географію охорони здоров'я буде розглянуто у курсі "Медична географія" и Географію рекреаційно-туристичного комплексу у курсі "Рекреаційні ресурси", тому на цьому семінарі не розглядаються).

План-характеристику галузі див. **Додаток 3.**

Запитання для самоперевірки:

1. Які галузі входять до соціального комплексу України?
2. Що таке торгівля, яка її структура?
3. Які є показники роботи транспорту?
4. Перспективи та проблеми розвитку транспорту в Україні?
5. Що таке виробнича і соціальна інфраструктура?

Заняття № 9 (семінар).

Територіальна структура господарства України Особливості економіко - географічного районування України

Питання до семінару:

1. Основні фактори розміщення виробництва
2. Основні форми суспільної організації виробництва
3. Поняття та різновиди територіальної структури господарства
4. Основні засади економічного районування України
5. Районування України за різними авторами

Запитання для самоперевірки:

1. Які основні фактори розміщення виробництва?
2. Що таке кооперування, концентрація, спеціалізація виробництва?
3. Що таке дисперсія, агломерація та комбінування виробництва?
4. Які є одиниці територіальної організації виробництва?
5. Що таке ТВК, економічний район
6. Які критерії суспільно-економічного районування?

Заняття №10 (практикум).

**Особливості економіко -географічного районування України:
Північно-східний, Донецький, Придніпровський економічні райони**

План характеристики району див. **Додаток 4.**

Виконувати практичне завдання можна у текстовому вигляді або табличному, а також у вигляді презентації.

Заняття № 11 (практикум).

**Особливості економіко -географічного районування України
Карпатський, Подільський, Північно-західний економічні райони**

План характеристики району див. **Додаток 4.**

Виконувати практичне завдання можна у текстовому вигляді або табличному, а також у вигляді презентації.

Заняття № 12 (практикум).

Особливості економіко -географічного районування України: Причорноморський, Центральний, Столичний економічні райони,

План характеристики району див. Додаток 4.

Виконувати практичне завдання можна у текстовому вигляді або табличному, а також у вигляді презентації.

Заняття №13 (семінар).

Географія зовнішніх зв'язків України

1. Сутність та зміст поняття „зовнішні зв'язки країни”, їх класифікація
2. Політичні зв'язки України з іншими країнами світу
3. Зовнішньоекономічні зв'язки України та їх різновиди
4. Україна у міжнародній торгівлі товарами
5. Україна у міжнародній торгівлі послугами
6. Міжнародні науково-технічні зв'язки України
7. Інвестиційні зв'язки України
8. Вільні економічні зони в Україні
9. Економічні зв'язки України з європейськими країнами та ЄС
10. Економічні зв'язки України з країнами Азії та Африки
11. Економічні зв'язки України з країнами Америки та Австралії
12. Розвиток міжнародного туризму в Україні
13. Проблеми та перспективи розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України

Запитання для самоперевірки:

1. Що таке економічні зв'язки?
2. Які бувають види економічних зв'язків?
3. Які товари та послуги експортує Україна?
4. Які товари та послуги імпортує Україна?
5. Які перспективи товарообміну України з іншими країнами світу?

5. Засоби діагностики успішності навчання

1. *Види контролю/* Оцінювання якості знань студентів здійснюється шляхом поточного, модульного, підсумкового (семестрового) контролю за 100-бальною шкалою оцінювання. Поточний контроль реалізується у формі опитування, виконання практичних завдань, виступів на семінарських заняттях, контролю засвоєння навчального матеріалу, правильності виконання самостійних завдань.

2. Форми контролю. Форми участі студентів у навчальному процесі, які підлягають поточному контролю: усна відповідь; доповнення, запитання до того, хто відповідає, рецензія на виступ; участь у дискусіях, інтерактивних формах організації заняття; виконання практичних завдань, письмові завдання (тестові, контрольні роботи); самостійне опрацювання тем; систематичність роботи на семінарських та практичних заняттях, активність під час обговорення питань; підготовка тез доповіді на студентську науково - практичну конференцію або виконання індивідуального науково-дослідного (практичного) завдання. Критеріями оцінювання є: при усних відповідях: повнота розуміння питання; логіка викладання матеріалу, культура мови; використання основної та додаткової літератури; аналітичні міркування, уміння робити порівняння, висновки; уміння аналізувати теоретичні проблеми з урахуванням світової та вітчизняної практики; при виконанні письмових завдань: повнота розуміння питання, аргументованість і логіка викладення матеріалу, використання літературних джерел, законодавчих актів, прикладів та фактичного матеріалу тощо; цілісність, системність, логічність, уміння формулювати висновки; акуратність оформлення письмової роботи. Максимальна оцінка знань студента під час навчальних занять за кожну тему, виконанні завдань для самостійної роботи, підготовці індивідуальних робіт – 4 бали. Максимальна оцінка студента за підготовку тез доповіді та участь у студентській науково-практичній конференції або виконання індивідуального науково-дослідного (практичного) завдання – 10 балів. До модульних контрольних робіт (МКР) допускаються всі студенти незалежно від результатів поточного контролю. Дві МКР передбачено за результатами вивчення тем розділу 1 і розділу 2. Для проведення модульного контролю розроблено модульні контрольні завдання. Варіанти завдань для модульного контролю є рівнозначні за трудомісткістю. За виконання завдань модульного контролю студент отримує контрольну модульну оцінку, максимальна кількість балів якої складає 5. Студент, який не з'явився на модульний контроль (незалежно від причини), має право один раз повторно пройти модульний контроль у визначені викладачем терміни під час поточних консультацій. Проведення підсумкового контролю успішності навчання здійснюється у формі усного заліку, за який студент може отримати максимально 40 балів. Загальна підсумкова оцінка з дисципліни (максимум 100 балів) визначається як сума балів поточного і модульного контролю (максимум 60 балів) та результатів усного заліку (максимум 40 балів). У випадку отримання менше 60 балів за результатами загального підсумкового контролю, студент обов'язково здійснює перескладання для ліквідації академічної заборгованості.

Критерії оцінювання знань здобувачів

Поточне тестування та самостійна робота									Іспит	Сума
Змістовий модуль №1				Змістовий модуль № 2						
T1-2	T3-4	T5-6	МКР	T7	T8-9	T10	МКР	індз	40	100
6	6	8	5	6	8	6	5	10		

Шкала відповідності оцінок

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Значення оцінки
90-100	Здобувач вищої освіти вміє цілком самостійно засвоїти інформацію з різних джерел, логічно та творчо викласти її, застосовуючи соціально-економічну й географічну термінологію; ґрунтовно висловлюватися та дискутувати на відповідні теми, запропоновувати проблемне питання або задачу для розгляду та вирішити їх; застосовувати набуті знання для вирішення життєвих ситуацій.
74-89	Здобувач вищої освіти може самостійно, логічно висвітлити окреме питання в межах курсу; зіставляти, систематизувати інформацію, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, складати структурно- логічні схеми, таблиці, графіки, картограми; користуватися самостійно додатковими джерелами географічної інформації, формулювати та аргументувати власну точку зору.
60-73	Здобувач вищої освіти може самостійно відтворити певну частину навчального матеріалу теми, здатний відтворити визначення основних понять курсу відповідно до тексту підручника або пояснити їх на прикладах, за допомогою зовнішніх джерел може вирішити прості завдання, вміє користуватися під час відповіді графіками, схемами, картами, таблицями та ін.
35-59	Здобувач вищої освіти може усно відтворити окремі частини географічних процесів (відповідь з простих речень, правильне застосування економічних термінів).
0-34	Здобувач вищої освіти володіє матеріалом на елементарному рівні засвоєння, розпізнає одне з кількох запропонованих явищ, понять побутового рівня, відтворює деякі факти економічного змісту.

6. Самостійна робота.

Написання індивідуально-дослідного завдання

Виконується студентами протягом семестру. Індивідуальна робота передбачає підготовку реферату обсягом до 20-ти сторінок тексту, або презентації (не менше 25 слайдів), або контенту, розміщеному в інтернеті на власних блогерських платформах за наступними темами:

1. Економіко-географічна характеристика вугільної промисловості України.
2. Економіко-географічна характеристика нафтової промисловості України.
3. Економіко-географічна характеристика газової промисловості України.
4. Економіко-географічна характеристика нафтогазової промисловості Харківської області.
5. Економіко-географічна характеристика електроенергетики України.
6. Альтернативна електроенергетика в Україні.
7. Економіко-географічна характеристика чорної металургії України.
8. Економіко-географічна характеристика кольорової металургії України.
9. Економіко-географічна характеристика машинобудування України.
10. Економіко-географічна характеристика машинобудування Харківської області.
11. Економіко-географічна характеристика хімічної промисловості України.
12. Економіко-географічна характеристика лісовиробничого комплексу України.

13. Економіко-географічна характеристика будівельної промисловості України.
14. Економіко-географічна характеристика сільського господарства України.
15. Економіко-географічна характеристика сільського господарства Харківської області.
16. Географія АПК України.
17. Географія АПК Харківської області.
18. Економіко-географічна характеристика легкої промисловості України.
19. Економіко-географічна характеристика харчової промисловості України
20. Соціальний комплекс України.
21. Транспортний комплекс України.
22. Електоральна географія України.
23. Географія релігій України.
24. Географія культури України.
25. Географія науки і освіти України.
26. Географія ринку праці України.
27. Географічні аспекти бізнесу та підприємництва України.
28. Географія інновацій України.
29. Географія інфраструктури України.
30. Географія туризму України.
31. Географія сфери обслуговування України.
32. Україна на політичній карті світі.
33. Україна у складі міжнародних організацій.
34. Зовнішні зв'язки України.
35. Зовнішні зв'язки Харківської області.
36. Глобальні проблеми людства та їх прояв на території України.
37. Економіка природокористування України.
38. Природно-ресурсний потенціал України.
39. Природно-ресурсний потенціал Харківської області.
40. Географія населення України.
41. Географія населення Харківської області.
42. Демографічна ситуація в Україні.
43. Українська діаспора.
44. Етнолінгвістична структура населення України.
45. Працересурсний потенціал України.
46. Економіко-географічна характеристика окремих економічних районів України.
47. Економіко-географічна характеристика політико-географічних районів України.
48. Економіко-географічна характеристика соціально-географічних районів України.
49. Економіко-географічна характеристика окремих областей України.
50. Економіко-географічна характеристика окремих населених пунктів України.
51. Економіко-географічна характеристика окремих підприємств України
52. Визначні українські економіко-географи.
53. Історія формування території України.
54. Історія господарського освоєння території України.
55. Україна і світове господарство.

7. Форма підсумкового контролю успішності навчання – іспит

Питання до іспиту

1. Економіко-географічна характеристика вугільної промисловості України.
2. Економіко-географічна характеристика нафтової промисловості України.
3. Економіко-географічна характеристика газової промисловості України.
4. Економіко-географічна характеристика електроенергетики України.
5. Відновлювальна електроенергетика в Україні.

6. Економіко-географічна характеристика чорної металургії України.
7. Економіко-географічна характеристика кольорової металургії України.
8. Економіко-географічна характеристика машинобудування України.
9. Економіко-географічна характеристика хімічної промисловості України.
10. Економіко-географічна характеристика лісовиробничого комплексу України.
11. Економіко-географічна характеристика будівельної промисловості України.
12. Економіко-географічна характеристика сільського господарства України.
13. Географія АПК України.
14. Економіко-географічна характеристика легкої промисловості України.
15. Економіко-географічна характеристика харчової промисловості України
16. Соціальний комплекс України.
17. Транспортний комплекс України.
18. Географія науки і освіти України.
19. Географія ринку праці України.
20. Географія інфраструктури України.
21. Географія рекреаційно-туристичного комплексу України.
22. Географія сфери обслуговування України.
23. Україна на політичній карті світі.
24. Україна у складі міжнародних організацій.
25. Зовнішні зв'язки України.
26. Природно-ресурсний потенціал України.
27. Географія населення України.
28. Демографічна ситуація в Україні.
29. Українська діаспора.
30. Етнолінгвістична структура населення України.
31. Працересурсний потенціал України.
32. Економіко-географічна характеристика Північно-східного економічного району
33. Економіко-географічна характеристика Донецького економічного району
34. Економіко-географічна характеристика Придніпровського економічного району
35. Економіко-географічна характеристика Столичного економічного району
36. Економіко-географічна характеристика Центрального економічного району
37. Економіко-географічна характеристика Причорноморського економічного району
38. Економіко-географічна характеристика Подільського економічного району
39. Економіко-географічна характеристика Карпатського економічного району
40. Економіко-географічна характеристика Північно-західного економічного району
41. Історія формування території України.
42. Галузева і територіальна структура економіки України
43. Форми суспільної організації виробництва

8. Інформаційні джерела для вивчення дисципліни

Література основна

1. 2020 Україна. Людський розвиток. Звіт ПРООН., К., 2021
2. Барановський М. О. Економічна та соціальна географія України: реальний сектор економіки. Навчальний посібник. Ніжин: Видавець Лисенко М. М., 2018. – 376 с.
3. Жупанський Я.І. Історія географії в Україні: навчальний посібник. – К, 2006.
4. Заставний Ф.Д. Україна. Природа, населення, економіка / Ф.Д. Заставний. – Львів: Апріорі, 2011. – 504 с
5. Заставний Федір. Проблеми депресивності в Україні (соціально-економічної, екологічної, демографічної). — Л.: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. — 348 с.
6. Лібанова Е. М. Ринок праці : Навч. посібник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003.

7. Масляк П.О. та ін. Національна безпека України у викликах новітньої історії. Монографія - К: ДП "Експрес-об'ява", 2020 - 463 с.
8. Мезенцева, Н. І. Економічна і соціальна географія України / Н. І. Мезенцева, К. В. Мезенцев :навчально-методичний посібник. – К. : Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2010. – 239 с.
9. Муромцева Ю.І. Демографія. Навчальний посібник Київ: Кондор, 2006.-300с.
10. Муромцева Ю.І. Конспект лекцій з курсу „Географія України” (розділ II –соціально - економічна географія України) Харків, ХДПУ, 2007.-46 с.
11. Соціальна та економічна географія: Теорія і методологія: Навч. посіб. / Іщук С.І., Гладкий О.В. — К., 2015. — 335 с.
12. Суспільна географія. Основи теорії / Укладач В.І. Єфименко. – К.: Шлях, 2006.
13. Україна у цифрах у 2020 році. Статистичний довідник //Державна служба статистики України. – К., 2021.

Допоміжна

1. Гудзеляк І. Географія населення: Навч. посібник. – Л.: Видав. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 232 с
2. Дністрянський М.С. Етнополітична географія України: проблеми теорії, методології, практики. – Львів, 2006.
3. Доценко А.І., Зінич В.Т. та ін. Регіональне розселення в Україні: стан та прогноз. – К., 2007.
4. Заставний Ф.Д. Економічна і соціальна географія України. Підручник для 9 класу середньої загальноосвітньої школи. / Ф.Д. Заставний – К.: Вища школа, 2004 с.
5. Зеленько, О.О. Зелена енергетика: її складові та фактори розвитку в світовій економіці. Збірник наукових праць ХНПУ імені ГС Сковороди" Економіка", 2021, Вип. 19: С. 60-70.
6. Крайнюк, О. В., Буц, Ю. В., Пономаренко, Р. В., Барбашин, В. В., Лоцман, П. І. (2021). Техногенний вплив складу золошлакових відходів Зміївської теплоелектростанції на педосферу. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна серія «Екологія», (25), 70-80.
7. Круль В.П. Ретроспективна географія з основами етнографії : навчальний посібник. / В.П. Круль. – Чернівці : Родовід, 2014. – 296 с.
8. Кудрицька Н.В. Транспортно-дорожній комплекс України: сучасний стан, проблеми та шляхи розвитку : монографія. / Н.В. Кудрицька. – Київ : НТУ, 2010. – 338 с.
9. Географія та туризм: Матеріали IV Всеукраїнської науковопрактичної Інтернет-конференції Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди (26 лютого 2021 р., м. Харків) / за заг. ред. Лоцмана П. І. Харків: ХНПУ ім.Г.С.Сковороди, 2021. – 295 с.
10. Людський розвиток в Україні: можливості та напрями соціальних інвестицій / За ред. Е.М. Лібанової. – К., 2006.
11. Масляк П.О., Капіруліна С.Л. Географія: підруч. для 9 шкіл з поглибленим вивченням географії - Х:2014. Ранок - 240 с.
12. Масляк П.О., Капіруліна С.Л., Бродовська О.Г. Географія: підруч. для 10 класу - К: Грамота, 2018 - 200 с. Муромцева Ю.І., Вавилова І.В. Основы социально-экономической географии (для студентов-иностранцев подготовительных факультетов) Учеб. Пособие.- Харьков.: ХНПУ ім. Г.С.Сковороди.-2011.- 60 с.
13. Муромцева Ю.І. Статистична оцінка й прогноз закономірностей формування трудового потенціалу населення в перехідний період. Автореф. дис. канд. екон. наук.- К.-2002.- 20с.
14. Пістун М.Д., Мезенцев К.В., Тьорло В.О. Регіональна політика в Україні: суспільно-географічний аспект. – К., 2004.
15. Прокопенко І.Ф., Євдокимов В.І. та ін. Харків–моя мала Батьківщина: Навчальний посібник з народознавства Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С.Сковороди / за ред. І.Ф.Прокопенка. – Вид.2-е, випр. і доп. – Х.:ОВС, 2003.– с.95-100
16. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку / За ред. З.С. Варналія. – К., 2005.

17. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: Підручник / С.І.Дорогунцов, Т.А.Заяць, Ю.І.Пітюренко та ін.; За заг. ред. д-ра екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України С.І. Дорогунцова. – Вид. 3-тє, без змін. – К.: КНЕУ, 2008. – 992 с.
18. Рябоконь В.П. Соціально-економічні проблеми розвитку агропромислового комплексу України в сучасних умовах. — К.: Інститут аграрної економіки, 2000. — 355с.
19. Трансформація структури господарства України / За ред. Г.В. Балабанова, В.П. Нагірної, О.М. Нижник. – К., 2003
14. Хомра О.У., Ожеван М.А., Петрова Т.П., Нагорний В.І., Примаєв О.Г. Трудова міграція громадян України. Біла книга. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2006. – 201 с.
20. Шаблій О.І. Соціально-економічна географія України. - Львів, 2005
21. Шевчук Л. Розміщення продуктивних сил. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – 150 с.

Інформаційні ресурси

1. Державна служба геології і надр України <https://www.geo.gov.ua/>
2. Державна служба зайнятості. <http://www.dcz.gov.ua/control/uk/index>
3. Державна служба статистики. <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Економіка України. <http://www.economy.com.ua/>
5. Економіка України. Політико-економічний журнал. www.nbu.gov.ua
6. Запаси корисних копалин України http://www.dgs.kiev.ua/inform_msbz.htm
7. Карти світу <http://nationalgeographic.com>
8. Карти України http://www.map.ho.com.ua/Ukraine_all.htm
9. Карти України <http://www.ukrmap.com.ua>
10. Матеріали перепису населення України 2001 року. <http://www.ukrcensus.gov.ua>
11. Міністерство економіки України. <http://www.me.gov.ua/>
12. Міністерство транспорту і зв'язку. <http://www.mtu.gov.ua/>
13. Світова книга фактів <http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/docs/>
14. Статистичні порівняння рівня життя у великих містах світу <https://www.numbeo.com>
15. Український центр суспільних даних <https://socialdata.org.ua/>
16. Цілі сталого розвитку в Україні <http://sdg.org.ua/>

Матеріально-технічне забезпечення навчальної дисципліни/модуля

Вивчення курсу вимагає використання загальнонавчаних програм Microsoft Office, комп'ютерний клас з доступом до мережі Internet для користування картографічними та інформаційними матеріалами, проектор, платформа дистанційної освіти Moodle. Методичне забезпечення: програма навчальної дисципліни (електронний та друкований варіанти); опорний конспект лекцій (електронний та друкований варіанти); план практичних і семінарських занять дисципліни (електронний та друкований варіанти); методичні рекомендації і завдання для самостійного вивчення дисципліни і індивідуальних завдань (електронний та друкований варіанти); навчально-методичний посібник (електронний та друкований варіанти), комплекти тестових та контрольних завдань.

9. Словник термінів, категорій та понять.

1. Адміністративно-територіальна одиниця – автономна республіка, область, район, місто, район у місті, селище міського типу, село, селище.
2. Адміністративно-територіальний устрій – поділ території держави на систему адміністративних одиниць.
3. Амортизація – процес поступового перенесення вартості засобів праці в міру їх зношування на виготовлену продукцію і використання цієї вартості для відтворення зношених засобів праці.
4. Валова продукція – статистичний показник у грошах, що характеризує загальний обсяг виробництва продукції окремими підприємствами, галузями, сферами, регіонами, народним господарством в цілому за певний період часу.
5. Вартість – втілена й уречевлена в товарі суспільна праця; економічна категорія, яка виражає відносини між суб'єктами господарської діяльності, що пов'язані суспільним поділом праці і обміном товарами і послугами.
6. Відтворення – постійне, безпосереднє відновлення процесу виробництва і розвиток на цій основі продуктивних сил і виробничих відносин.
7. Відтворення природних ресурсів – відновлення ресурсів природи в процесі їх господарського використання.
8. Демографічне навантаження - це узагальнююча кількісна характеристика вікової структури населення, яка показує навантаження на суспільство непродуктивним (населення непрацездатного віку) населенням.
9. Держава – політична форма організації суспільства, що устальюється внаслідок виникнення і діяльності публічної влади – системи, яка керує основними сферами суспільного життя. Головні ознаки держави: наявність системи органів і установ, які утворюють механізм держави; наявність обов'язкових правил поведінки, запроваджених або санкціонованих державою (державного права); наявність певної території, у межах якої діє ця державна влада. Держава виконує зовнішні і внутрішні функції. Зовнішня функція полягає в захисті кордонів, цілісності території, суверенітету, у сприянні розвитку співробітництва і взаємодії з іншими державами.
10. Державна територія – частина Земної кулі, яка перебуває під суверенітетом певної країни. До її складу входить: суша з її надрами, внутрішні й територіальні води, а також повітряний простір над нею.
11. Державний лад (устрій) – спосіб виконання легітимними управлінськими структурами владних повноважень у межах їхніх країн. Державний лад визначений формою державного правління та формою державного устрою.
12. Дохід – гроші або матеріальні цінності, що отримує держава, юридична та фізична особою внаслідок певної діяльності (виробничої, комерційної, посередницької і т. ін.) протягом певного періоду часу (звичайно – року).

13. Екологічна система – біологічна система, що являє собою функціональну єдність угруповання організмів і навколишнього середовища. Основними властивостями екосистеми є цілісність і відносна стійкість, що виявляється у здатності до саморегуляції і самовідновлення.
14. Економічна ефективність – досягнення найбільших результатів при найменших витратах живої та уречевленої праці. Є конкретною формою прояву закону економії часу.
15. Ефективність – відношення корисної дії (результату) до витрат, розраховують в умовних одиницях або числових коефіцієнтах.
16. Збитки – фактичні або можливі економічні та соціальні втрати, що виникають внаслідок певних подій або явищ (зміни природного середовища, його забруднення).
17. Збитки економічні – зменшення об'єму продукції або прибутку внаслідок несприятливих впливів на оточуюче середовище.
18. Збитки середовищу – еколого-соціально-економічно значна його штучна зміна.
19. Збитки соціальні – невиправдане зниження фактичного або потенційного багатства і темпів. Соціально-культурного розвитку суспільства і його груп.
20. Земельна рента – економічна форма реалізації права власності на землю. Виділяють: диференційну, абсолютну, монопольну.
21. Інфраструктура – комплекс господарських і культурних об'єктів та галузей, обслуговуючих виробництво, складаючи його підоснову.
22. Капітал – один з трьох основних факторів виробництва (праця, земля і капітал). Капітал складається з вироблених товарів тривалого використання, які, в свою чергу, використовуються в процесі виробництва.
23. Капітальні вкладення – матеріальні трудові та грошові ресурси, що направляються на відновлення і приріст основних фондів.
24. Коефіцієнт народжуваності — демографічний показник відношення кількості народжених за рік на 1 тис. жителів до середньої чисельності всього населення. Використовується для характеристики інтенсивності народжуваності. Вимірюються у проміле (‰).
25. Коефіцієнт природного приросту — демографічний показник відношення кількості народжених за рік на 1 тис. жителів до середньої чисельності всього населення. Використовується для характеристики інтенсивності природного руху. Вимірюються у проміле (‰).
26. Коефіцієнт смертності — демографічний показник відношення кількості смертей за рік на 1 тис. жителів до середньої чисельності всього населення. Використовується для характеристики інтенсивності смертності. Вимірюються у проміле (‰).
27. Конкурентоспроможність – здатність діяти в умовах ринкових відносин і отримувати при цьому прибуток, достатній для науково-технічного

- вдосконалення виробництва, стимулювання працівників і підтримки продукції на високому рівні.
- 28.Кругообіг речовин – послідовна безперервна циркуляція хімічних елементів у екосистемі, яка відбувається за рахунок сонячної енергії і підтримується сукупністю організмів, що об'єднані через ланцюги живлення.
- 29.Міграційний приріст (скорочення) населення – різниця між кількістю прибулих на певну територію та кількістю вибулих за її межі.
- 30.Міграційний приріст (скорочення) населення на 10000 осіб наявного населення (загальний коефіцієнт міграційного приросту (скорочення)) – відношення міграційного приросту (скорочення) населення до середньорічної чисельності наявного населення або різниця між загальними коефіцієнтами прибуття і вибуття.
- 31.Міграційний рух населення – демографічний процес, що змінює чисельність і склад населення за рахунок його територіального переміщення.
- 32.Місто - поселення з компактною забудовою, на території якого розташовані промислові і переробні підприємства, комунальні господарства, житловий фонд, мережа соціально-культурних закладів і підприємств, яке має розвинуту соціальну, комунальну і транспортну інфраструктуру та жителі якого у більшості своїй зайняті в управлінській, промисловій, торговельній, соціально-культурній сферах і сфері послуг.
- 33.Міська місцевість - це населені пункти, що затверджені законодавчими актами як міста та селища міського типу.
- 34.Навантаження особами у віці 0-14 років - це кількісна характеристика вікової структури населення, яка показує навантаження на суспільство особами у віці, молодшому за працездатний (0-14 років).
- 35.Навантаження особами у віці 65 років і старше - це кількісна характеристика вікової структури населення, яка показує навантаження на суспільство особами у віці, старшому за працездатний.
- 36.Навколишнє середовище – цілісна система взаємозв'язаних природних і антропогенних об'єктів і явищ (рельєф, повітря, кліматичні явища, ґрунт, вода, рослинний і тваринний світ), які взаємодіють з включеними в неї техногенними компонентами, що створюються суспільством для праці, побуту і відпочинку людей.
- 37.Національне багатство – сукупність матеріальних благ якими володіє суспільство. Включає накопичені матеріальні блага, засоби виробництва, предмети споживання і використовувані природні ресурси.
- 38.Наявне населення - це кількість осіб, які на момент реєстрації перебувають на території певного населеного пункту, незалежно від місця їхнього постійного проживання з врахуванням тимчасово проживаючих.
- 39.Ноосфера – “мисляча оболонка, сфера розуму, вища стадія розвитку біосфери, пов'язана з виникненням у ній цивілізованої людини.

40. НТП – єдиний взаємообумовлений, поступальний розвиток людських знань, науки і техніки. Сучасним етапом НТП є НТР.
41. НТР – якісна зміна виробничих сил суспільства на основі перетворення науки в провідний фактор суспільного розвитку. Характеризується різким пришвидшенням розвитку науки і техніки.
42. Основні виробничі фонди – частка виробничих фондів, яка використовується більше одного виробничого циклу і в кожному циклі частково переносить свою вартість на новостворений продукт (будівлі, устаткування, тощо).
43. Очікувана середня тривалість життя — демографічний прогностичний статистичний показник, що показує усереднений очікуваний інтервал між народженням і смертю для даного покоління. Являє собою узагальнену характеристику смертності та слугує одним із показників якості життя населення.
44. Популяція – сукупність особин одного виду, які мають спільний (однаковий) генофонд і населяють певний ареал. Характерними ознаками популяції є чисельність, народжуваність, смертність, приріст, біотичний потенціал, розподіл організмів за віком, характер розміщення організмів у межах території.
45. Постійне населення - кількість осіб, які постійно, протягом тривалого часу проживають на території певного населеного пункту, незалежно від їх наявності на момент реєстрації з врахуванням тимчасово відсутніх.
46. Природний приріст (+/-) населення - зміни кількості населення за рахунок природного руху населення на певній території за конкретний період часу.
47. Природні ресурси – використовувані або резервні багатства природи, які позитивно або негативно змінюються внаслідок господарської діяльності людини. Поділяються на вичерпні та невичерпні, відновні та невідновні.
48. Природокористування – раціональне використання природного середовища для задоволення екологічних, культурно-оздоровчих потреб сьогодення і майбутніх поколінь з урахуванням наближених і віддалених наслідків зміни навколишнього середовища під впливом господарської діяльності та зростання населення.
49. Район - адміністративно-територіальна одиниця, територія якого складається з громад та має відповідну транспортну, інформаційну та іншу інфраструктуру для забезпечення реалізації спільних інтересів цих громад і населення якої забезпечується визначеними законом адміністративними, соціальними та культурними послугами, які об'єктивно не можуть бути надані у цих громадах.
50. Ресурсозбереження – один з важливих напрямків підвищення ефективності виробництва; досягається за рахунок комплексу науково-технічних, організаційних, економічних заходів, спрямованих на більш раціональне, економічне використання всіх видів ресурсів.

- 51.Селище міського типу - це поселення, утворення та розвиток якого пов'язані з розташуванням на його території промислових підприємств, підприємств з виробництва і переробки сільськогосподарської, лісової та рибної продукції, залізничних вузлів, гідротехнічних та інших споруд і об'єктів, яке має соціальну і комунальну інфраструктуру, жителі якого переважно зайняті у промисловій чи соціально-культурній сферах
- 52.Сільська місцевість - це сільські населені пункти, статус яких затверджений законодавчими актами.
- 53.Собівартість – грошовий вираз витрат підприємства на виробництво й реалізацію продукції.
- 54.Сумарний коефіцієнт народжуваності показує, скільки в середньому дітей народила б одна жінка упродовж усього репродуктивного періоду (15-49 років) при збереженні в кожному віці рівня народжуваності того року, для якого обчислені вікові коефіцієнти. Сумарний коефіцієнт народжуваності обчислюється як сума вікових коефіцієнтів народжуваності для вікових груп в інтервалі 15–49 років.
- 55.Територія (площа території) - площа поверхні суші разом з внутрішніми водами, які знаходяться в межах даної території.
- 56.Ціна – грошове вираження вартості товару
- 57.Шлюб - санкціонована і регульована суспільством форма взаємин між чоловіком і жінкою, яка визначає їхні права і обов'язки одного щодо іншого і щодо дітей.
- 58.Щільність (густота) населення - це ступінь населеності певної території, кількість населення на квадратний кілометр площі країни(району, міста).

Економічна (бальна) оцінка природно-ресурсного потенціалу України

[illegible]

Родовища корисних копалин України

ПАЛИВНІ КОРИСНІ КОПАЛИНИ

Кам'яне та буре вугілля

Донецький кам'яновугільний басейн

Львівсько-Волинський кам'яновугільний басейн

Дніпровський буровугільний басейн (геолого-промислові райони –*Коростишівський, Ватутинський, Олександрійський, Верхньодніпровський, Криворізький, Оріхівський*)

Горючі сланці

Бовтишське

Нафта та газ

Дніпровсько-Донецький нафтогазоносний регіон

Нафтові родовища

Гнідинцівське нафтогазоконденсатне (Чернігівська область)

Дружелюбівське нафтогазоконденсатне (Луганська область)

Прилуцьке (Чернігівська область)

Лесяківське (Чернігівська область)

Талалаївське (Чернігівська область)

Качанівське (Сумська область)

Рибальське (Сумська область)

Глинсько-Розбишівське (Полтавська область)

Газові родовища

Шебелинське (Харківська область)

Кошчівське (Харківська область)

Машівське (Полтавська область)

Єфремівське (Харківська область)

Старобільське (Луганська область)

Ковердинське (Полтавська область)

Нафтогазові родовища

Лесяківське (Чернігівська область)

Глинсько-Розбишівське (Полтавська область)

Газоконденсатні родовища

Андріяшівське (Сумська область)

Гадацьке (Полтавська область)

Єфремівське (Харківська область)

Карпатський нафтогазоносний регіон

Нафтові родовища

Волинське (Івано-Франківська область)

Бориславське (Львівська область)

Коханівське (Львівська область)

Судова вишня (Львівська область)

Лопушнянське (Івано-Франківська область)

Тополівське (Івано-Франківська область)

Газові родовища

Залужанське (Львівська область)

Гринівське (Івано-Франківська область)

Косівське (Івано-Франківська область)

Нафтогазові родовища

Надвірнянське (Івано-Франківська область)

Битків-Бабчинське (Івано-Франківська область)

Газоконденсатні родовища

Солотвинське (Закарпатська область)
Причорноморсько-Кримський нафтогазоносний район
Нафтові родовища
Східносаратське (Одеська область)
Газові родовища
Штормове (Чорне море)
Стрілківське (Крим)
Джанкойське (Крим)
Глібівське (Крим)
Газоконденсатні родовища
Голицинське (Крим)

РУДНІ КОРИСНІ КОПАЛИНИ

Залізні руди

Криворізький басейн

Інгулецьке (Дніпропетровська область)
Скелеватсько-Магнетитове (Дніпропетровська область)
Валявкінське (Дніпропетровська область)
Новокриворізьке (Дніпропетровська область)
Аннівське (Кіровоградська область)
Первомайське (Дніпропетровська область)

Кременчуцький басейн

Горішньоплавнинське (Полтавська область)
Лавриківське (Полтавська область)

Білоозерський басейн (Запорізька область)

Керченський басейн

Камиш-Бурунське (АРК)
Ельтиген-Ортельське (АРК)

Марганцеві руди

Нікопольське (Дніпропетровська область)
Великотокмацьке (Запорізька область)
Чивчинське (Івано-Франківська область)

Титанові руди

Іршанське ільменітових руд (Житомирська область)
Самотканське (Дніпропетровська область)

Нікелеві руди

Капітанське (Кіровоградська область)
Деренюзьке (Кіровоградська область)
Липовенківське (Кіровоградська область)
Сухохутівське (Дніпропетровська область)

Поліметалеві руди

Берегівське (Закарпатська область)
Мужіївське (Закарпатська область)

Ртутні руди

Микитівське (Донецька область)
Буркутсько-Шаянське (Івано-Франківська область)

Баритові руди

Біганське (барито-поліметалеве, алуніт-поліметалеве) (Закарпатська область)

Родовища золота

Балка Широка (Дніпропетровська область)
Сергіївське (Дніпропетровська область)
Майське (Миколаївська область)
Юріївське (Кіровоградська область)

Клинцівське (Кіровоградська область)
Мужіївське (Закарпатська область)

НЕРУДНІ КОРИСНІ КОПАЛИНИ

Сірка

Роздольське (Львівська область)
Язівське (Львівська область)
Немирівське (Львівська область)

Калійні солі

Калусько-Голинське (Івано-Франківська область)
Стебницьке (Львівська область)

Кухонна сіль

Артемівське (Донецька область)
Слов'янське (Донецька область)
Теребовлянське (Тернопільська область)
Солотвинське (Закарпатська область)
Роменське (Сумська область)

Каолін

Просянівське (Дніпропетровська область)
Глуховецьке (Вінницька область)
Володимирівське (Донецька область)
Пологівське (Запорізька область)
Майдан-Вільське (Хмельницька область)

Цементна сировина

Амвросіївське (мергель, Донецька область)
Добрянницьке (вапняк, Львівська область)
Здолбунівське (крейда, Рівненська область)
Шебелинське (крейда, глина, Харківська область)

Цеоліти

Сокирницьке (Закарпатська область)

Скляні піски

Новоселівське (Харківська область)
Авдіївське (Донецька область)

Облицювальний граніт, лабрадорити

Капустинське (Кіровоградська область)
Жежелівська група родовищ (Вінницька область)
Головинське (Житомирська область)

Кіровоградське

Коростишівське (Житомирська область)

Мінеральні фарби

Целик (залізний сурик, Дніпропетровська область)

Бурштин

Клесівське (Рівненська область)

Графіт

Заваллівське (Кіровоградська область)

ГІДРОМІНЕРАЛЬНІ РЕСУРСИ

Мінеральні лікувальні води

Полянське (Закарпатська область, вуглекислі води)
Квасівське (Закарпатська область, вуглекислі води)
Ужоське (Закарпатська область, вуглекислі води)
Шаянське (Закарпатська область, вуглекислі води)
Черче (Івано-Франківська область, сірководневі води)

Хмельник (Вінницька область, радонові води)
Біла Церква (Київська область, радонові води)
Миронівна (Київська область, радонові води)
Трускавець (Львівська область, вода з підвищеним вмістом органічних речовин)
Східниця (Львівська область, вода з підвищеним вмістом органічних речовин)
Сатанів (Львівська область, вода з підвищеним вмістом органічних речовин)
Миргород (Полтавська область, мінералізовані води без специфічних компонентів)
Слов'янськ (Донецька область, мінералізовані води без специфічних компонентів)

Додаток 3.

План характеристики галузі виробництва

1. Історія та рівень економічного розвитку галузі в Україні.
2. Сучасне місце та значення галузі в економіці України.
3. Галузева структура комплексу (галузі промисловості)
4. Сировинна база промисловості
5. Основна та допоміжна продукція виробництва.
6. Техніко-економічні особливості виробництва (енергоємність, водоемність, працеемність, капіталоємність тощо)
7. Територіальна характеристика галузі (принципи та фактори розміщення, характеристика окремих районів, вузлів (особливості структури, які причини зумовили їх виникнення)).
8. Проблеми та перспективи розвитку галузі.

Додаток 4.

План характеристики економічного району

1. Оцінка ЕГП та СГП району (загальні відомості про район, площа, склад, особливості формування, спеціалізація, історичні особливості формування).
2. Оцінка природних умов та ресурсів для розвитку економіки району.
3. Характеристика населення району (показники відтворення населення, демографічна, етнічна, соціальна структура населення, робоча сила, густина розселення та рівень урбанізації).
4. Загальна характеристика промисловості району з виділенням галузей спеціалізації
5. Загальна характеристика сільського господарства району з виділенням галузей спеціалізації
6. Загальна характеристика інфраструктури району з виділенням провідних галузей
7. Суспільно-географічні мезарайони. Господарські вузли та центри.
8. Суспільно-географічні зв'язки із іншими районами та країнами.
9. Проблеми та перспективи розвитку району.

Навчальне електронне видання

Укладачі:
Муромцева Юлія Ігорівна
Лоцман Павло Ігорович
Некос Світлана Володимирівна

Методичні рекомендації
до курсу “Соціально-економічна географія України”
для студентів спеціальностей
014 Середня освіта всіх форм навчання

Відповідальний за випуск Зеленько О.О.
Комп’ютерна верстка: Муромцева Ю.І.
Коректор: Муромцева Ю.І.

Відповідальність за дотримання вимог академічної доброчесності несуть автори

Підписано до друку Формат 60x84/16 Папір офсетний.

Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 2,23